
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXIV, 1

SECTIO G

2017

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
leszek.leszczynski@umcs.pl

LESZEK LESZCZYŃSKI

System prawa w ujęciu teoretycznoprawnym

The Legal System – A Theoretical Approach

POJĘCIE I KONSTRUKCJA

1.1. System prawa może być rozumiany w kontynentalnej kulturze prawnej jako uporządkowany zbiór norm prawnych, rekonstruowanych przede wszystkim z przepisów prawnych zgrupowanych w aktach normatywnych¹. Kryteria uporządkowania odnoszące się do systematyki wewnętrznej aktu normatywnego i zawartego w nim tekstu oraz do struktury pionowej i poziomej całości regulacji stanowią jednocześnie podstawowe wymiary systemowości, będącej centralną kategorią normatywną porządku prawa stanowionego.

Kategoria systemu prawa, łącząc się (mniej lub bardziej wyraźnie) z postulatem zamknięcia regulacji prawnej i wyznaczenia jego precyzyjnych granic, wiąże się w tym kontekście, nawet jeśli nie jest eksponowana, z pozytywistycznym ujęciem prawa ujmującym w swej podstawowej wersji (J. Austin, K. Bergbohm²) prawo jako określony wolą prawodawczą zbiór nakazów (rozkazów).

Każde odejście od klasycznych (twardych) założeń pozytywistycznych modyfikuje założenie zamknięcia systemu prawnego, tym samym redukując ostrość jego granic, a nawet wyłączość źródeł, na gruncie których podejmowane są decyzje prawne. Dotyczy to nie tylko kierunków niepozytywistycznych czy anty-

¹ Por. W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1979, s. 349 i n.; Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa-Poznań 1978, s. 93 i n.; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997, s. 180.

² Por. np. J. Austin, *The Province of Jurisprudence Determined and Uses of the Study of Jurisprudence*, New York 1965, s. 11, 134 i n.

pozytywistycznych, ale także różnych współczesnych ujęć pozytywizmu prawniczego, np. pojawiających się w koncepcji H.L.A. Harta (podnoszącego rolę tzw. *secondary rules* czy minimalnej zawartości praw naturalnych w regulacji pozytywnej³) czy też tych, które lokowane są w ramach tzw. pozytywizmu miękkiego lub inkluzywnego⁴.

1.2. System prawa jest istotną kategorią teoretycznoprawną⁵ umożliwiającą docieranie do wielu szczegółowych konstrukcji i zagadnień będących przedmiotem nauk prawnych, wskazującą ponadto na możliwość realizacji jednej z podstawowych funkcji teorii prawa, jaką jest integracja wewnętrzna nauk prawnych, dla której pojęcie systemu prawa we wszystkich wspomnianych wyżej wymiarach pełni rolę pierwszoplanową. Nie bez znaczenia jest też możliwość wiązania poprzez pojęcie systemu prawa twierdzeń teoretycznoprawnych z komparatystyczną perspektywą badawczą, zarówno w ujęciu wewnątrzsystemowym (właściwości gałęzi i podstawowych instytucji prawnych), jak i międzysystemowym (różne kultury prawne, z naciskiem na właściwości kultury prawa stanowionego i *common law*).

Właśnie kontekst porównań kulturowoprawnych wskazuje na wieloskładnikowe relacje pomiędzy kategoriami systemu prawa i porządku prawnego, co wydaje się być istotne także dla kultury prawa stanowionego z punktu widzenia procesów stosowania prawa i podejmowanych w nim decyzji prawnych czy prowadzonej w jego ramach operatywnej wykładni prawa, zwłaszcza w świetle wielości uwzględnianych w jej ramach argumentów walidacyjnych⁶. W rezultacie okazuje się, że kategoria systemu prawa nie tylko nie wystarcza do ujmowania i analizy wszystkich aspektów prawa stanowionego, ale niejednokrotnie – bez odwołania się do szerszej od niej kategorii porządku prawnego – może zniekształcać (budowany zwłaszcza w perspektywie funkcjonalnej) obraz prawa jako środka organizacji życia społecznego i zinstytucjonalizowanej kontroli społecznej.

Niezależnie jednak od tego, na ile myśl prawnicza (w tym przede wszystkim teoria prawa) związana jest z tradycją pozytywistyczną, to właśnie fakt wypowiedziania twierdzeń dotyczących prawa w perspektywie „kontynentalnej” kultury prawa stanowionego (ustawowego) powoduje, że mają one wyraźny kontekst systemowy. W tym sensie pojawia się niekiedy stwierdzenie, że „prawnik kontynentalny myśli systemowo” (w odróżnieniu od prawnika anglosaskiego preferującego

³ Por. H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, London 1965, s. 78–79, 171–173, 196 i n.

⁴ Por. A. Grabowski, *Inkluzyjny pozytywizm prawniczy (uwagi do aktualnej dyskusji)*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 11, s. 18 i n.

⁵ Świadczy o tym chociażby wybór tego zagadnienia jako tematu XVII Ogólnopolskiej Konferencji Katedr Teorii i Filozofii Prawa w 2006 r. w Międzyzdrojach. Por. *System prawa a porządek prawny*, red. O. Bogucki, S. Czepita, Szczecin 2008.

⁶ Por. L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2000, s. 117–118, 152 i n.

konteksty funkcjonalno-pragmatyczne), tak też ujmując prawo, a aspekt systemowości prawa jest pierwszym, najważniejszym i niekiedy wystarczającym punktem odniesienia oraz podstawą tak do wypowiadania twierdzeń, jak i podejmowania decyzji lub uczestniczenia w jakimś charakterze w procesie ich podejmowania.

1.3. Przegląd zagadnień będących przedmiotem ustaleń nauk prawnych (zwłaszcza teorii prawa), w ramach których kategoria systemu prawa – nawet jeśli występuje w pewnym „napięciu” w stosunku do kategorii porządku prawnego – odgrywa istotną rolę, musiałyby obejmować wiele różnych składników. Przykładowo można wskazać na trzy grupy takich zagadnień.

Po pierwsze, przegląd taki z pewnością obejmowałby założenie racjonalności systemu prawa jako rezultatu działań prawodawcy, niezbędnego do utrzymania tzw. wewnętrznego punktu widzenia w ramach działań podmiotów stosujących prawo, kierujących się proceduralnym nakazem podjęcia decyzji (rozstrzygnięcia), nawet jeśli obok tego założenia przyjmuje się wagę szerszego i bardziej przydatnego funkcjonalnie założenia racjonalności porządku prawnego⁷.

Po drugie, katalog takich zagadnień musiałyby obejmować kategorię zasad prawa, dla których perspektywa całego systemu prawa oraz jego części składowych (głównie w postaci gałęzi prawa) jest podstawowym punktem odniesienia, niezależnie od sposobu ujmowania istoty zasad prawa w ujęciu teoretycznoprawnym⁸.

Po trzecie wreszcie, przegląd zagadnień, które bez uwzględnienia kategorii systemu prawa nie mogłyby być ujęte w sposób kompletny, musiałyby obejmować problematykę wykładni prawa, i to zarówno z punktu widzenia zbioru argumentów walidacyjnych wykładni prawa (rola ujmowanych systemowo przepisów prawnych uzupełnianych przez orzecznictwo i kryteria otwarte), jak i roli reguł systemowych w derywacyjno-konstrukcyjnej fazie wykładni, tak w postaci reguł systemowo-strukturalnych i systemowo-aksjologicznych, jak i w postaci reguł kolizyjnych czy różnych aspektów reguł inferencyjnych (wnioskowań prawniczych).

Wszystkie powyżej dostrzeżone grupy istotnych zagadnień teoretycznoprawnych opierają się w kulturze prawa stanowiącego na identyfikacji pojęcia systemu prawa z uporządkowanymi zbiorami przepisów prawnych zgrupowanych w ak-

⁷ Por. S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *op. cit.*, s. 161 i n.; L. Leszczyński, *op. cit.*, s. 35–38, 109 i n.

⁸ Por. przegląd ujęć teoretycznoprawnych zasad prawa w: M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012, s. 12–101; G. Maroń, *Zasady prawa. Pojmowanie i typologie a rola w wykładni prawa i orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2011, s. 13–72. Por. też: J. Wróblewski, *Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Seria I” 1965, z. 42; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, s. 14–27, 28 i n., 73 i n.; R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998, s. 56 i n.; M. Dybowski, *Ronald Dworkin koncepcja zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, nr 3, s. 106 i n.

tach normatywnych. Tym samym przepisy prawne, będące nośnikami systemowości prawa w tej kulturze, stanowią podstawę budowania systemowości norm prawnych, czyli ustalanej w drodze wykładni prawa treści regulacji normatywnych. Niezależnie od dostrzeganej niejednokrotnie niewystarczalności oparcia treści prawa jedynie na przepisach prawa, również w tym typie kultury prawnej, zależność tej treści od rezultatów działań prawodawczych nie może być kwestionowana. I to jest główny czynnik, z powodu którego rola kategorii systemu prawa nie może być skutecznie zakwestionowana w ramach budowanej na gruncie kultury prawa stanowionej teorii prawa.

WYMIARY SYSTEMOWOŚCI PRAWA

2.1. Każdy z wyróżnionych wyżej teoretycznoprawnych aspektów systemu prawnego uzyskuje pełny kształt w sytuacji rozróżnienia poszczególnych wymiarów systemowości, które – co czyni obraz dodatkowo złożonym – wynikają z różnej roli działań podmiotów kształtujących jej przejawy: prawodawcy, praktyki sądowej oraz doktryny prawniczej.

Pierwszy wymiar wiąże się z systematyką aktu normatywnego przejawiającą się w podziale aktu oraz tekstu prawnego w nim wyrażonego. Ten, zależący wyłącznie od prawodawcy, rezultat działań „systemotwórczych” obejmuje: 1) ciągłą numerację artykułów lub paragrafów traktowanych jako jednostki podstawowe systematyki aktu, 2) podziały wewnętrzne w ramach tych jednostek, obejmujące – w zależności od rodzaju aktu – paragrafy, punkty, litery, tirety, ale także zdania (oddzielone kropką) lub nawet, w przypadku najbardziej złożonych wypowiedzi normatywnych, części zdań (oddzielone spójnikami lub przecinkami), 3) grupowanie podstawowych jednostek systematyzacyjnych w tytuły, oddziały, rozdziały, działy, części, księgi itp., 4) wyróżnianie, różnie ułożonych w systematyce aktu normatywnego, grup przepisów ogólnych, szczegółowych (szczególnych, zwanych też podstawowymi), przejściowych czy końcowych.

Drugi wymiar systemowości wiąże się ze strukturą pionową systemu, w ramach którego dany akt posiada – wynikającą z pozycji organu stanowiącego akt oraz normatywnej doniosłości jego przedmiotu – różną moc prawną, określaną przez ten element tytułu aktu, który wskazuje na jego nazwę. Struktura pionowa systemu wynika zatem w całości z działalności prawodawczej, której efekty mogą być korygowane przez, mogące derogować lub stwierdzić nieważność poddanego ich kontroli aktu prawnego, sądy konstytucyjne (w zakresie zgodności aktów powszechnie obowiązujących z konstytucją) lub, co ma znaczenie zwłaszcza w dziedzinie prawa administracyjnego, sądy administracyjne (np. w zakresie zgodności prawa miejscowego z ustawami).

I wreszcie trzeci wymiar, najbardziej istotny w kontekście miejsca prawa administracyjnego w systemie prawa, wiąże się z jego strukturą poziomą. Z powodu

rozwinęcia tego zagadnienia w dalszej części opracowania w tym miejscu należy podnieść jedynie kilka zasadniczych kwestii. Na uwagę zasługuje przede wszystkim różnorodność kryteriów podziału systemu w ramach struktury poziomej, do których zalicza się odrębności przedmiotu regulacji i metody regulowania, odrębności w sposobach sankcjonowania tworzonych norm prawnych, typach kreowanych przez poszczególne regulacje stosunków prawnych, typach stosowania norm oraz odrębności rodzajów adresatów, do których kierowane są regulacje. Rezultatem zastosowania tych kryteriów do ustalenia jednostek podziału jest wyodrębnienie działów prawa, gałęzi prawa oraz subgałęzi prawa (w gałęziach rozbudowanych) i instytucji prawnych (mogących niekiedy przekraczać granice podziałów gałęziowych lub subgałęziowych).

Co istotne, udział prawodawcy w ustaleniu struktury poziomej jest relatywnie najmniejszy nie tylko z powodu nakładania się metod czy przedmiotów w toku działalności prawodawczej, ale także z powodu wpływu zmieniających się stosunków społecznych lub potrzeb konkretnych procesów decyzyjnych stosowania prawa. W związku z tym, właściwie poza przypisaniem (i tak niekiedy zawodnej) systematyzacyjnej roli kodyfikacji i ustaw kompleksowych, podział poziomy systemu jest efektem – daleko bardziej długotrwałych i zmiennych niż działania w ramach dwóch pierwszych wymiarów systemowości prawa – ustaleń doktryny prawniczej i praktyki stosowania prawa.

Stwierdzenie powyższe prowadzi do przyjęcia nie tylko różnej roli różnych aktorów „sceny prawnej” w kształtowaniu poszczególnych wymiarów systemowości, ale też różnej perspektywy czasowej kształtowania się ich postaci na tyle stabilnej, aby prowadziła do w miarę solidnego konsensu prawnego.

2.2. W każdym z tych wymiarów kategoria systemu prawa, odwołując się do ogólnej definicji systemu jako zbioru uporządkowanego, generuje wymogi poprawności struktury. Mają one, przynajmniej w odniesieniu do systemu prawa, charakter idealizacyjny w kontekście realności ich osiągnięcia w konkretnej rzeczywistości prawnej i społecznej, chociaż przekroczenie pewnej skali ich „nieosiągnięcia” może powodować sytuację, w której zbiorom składników regulacji prawnej (w porządku prawa stanowionego – zbiorom przepisów prawnych) należałoby odmówić spełniania cech systemu.

Wymogami takimi są niesprzeczność w ramach systemu regulacji, zupełność tej regulacji oraz jej spójność. Wszystkie te warunki są realnie spełnione, jeśli urzeczywistniane są w skali, która umożliwia funkcjonowanie prawa. Oznacza to między innymi, że praktyka prawnicza (głównie sądowa), wspomagana przez doktrynę prawniczą, umie sobie poradzić z pojawiającymi się w ramach regulacji kolizjami normatywnymi (zastosowanie reguł kolizyjnych), konstrukcyjnymi lukami w prawie (zastosowanie reguł inferencyjnych) oraz chwiejnością aksjologiczną poszczególnych regulacji (odwołanie się do zasad prawa lub generalnych klauzul odsyłających).

Każdy z powyżej określonych wymiarów prawa, zdeterminowany przez wystąpienie niezbędnego poziomu spełnienia wskazanych wyżej podstawowych wymogów systemowości zbioru, pełni istotną rolę interpretacyjną, dostrzeganą zarówno na poziomie tworzenia norm, jak i ich stosowania.

REGUŁY SYSTEMOWE W WYKŁADNI PRAWA

Reguły odwołujące się do systemowości prawa występują w procesie wykładni obok reguł językowych, celowościowych, funkcjonalnych oraz reguł aksjologii otwartej. Mieszczą się one w dwóch grupach. Pierwszą z nich tworzą reguły systemowo-strukturalne, natomiast drugą – reguły systemowo-aksjologiczne. Pierwsze odwołują się bezpośrednio do wskazanych wyżej aspektów powiązań systemowych rzutujących na finalny wynik wykładni, przy czym najmocniej i najbardziej bezpośrednio oddziałuje tu struktura aktu normatywnego oraz hierarchia źródeł rekonstrukcji. Drugie natomiast wiążą się z odwołaniem się do aksjologii systemu prawa wyrażonej w zasadach całego systemu lub odpowiednio wyodrębnionych części, zwykle sformułowanych w podstawowych dla danego typu regulacji przepisach prawnych, w tym regulacji konstytucyjnej.

3.1. Reguły systemowe pojawiają się w różnych fazach walidacyjno-derywacyjnego ujęcia wykładni operatywnej⁹.

W fazie ustaleń wstępnych (intuicji interpretacyjnych) odwołanie się do argumentu z systemu pozwala na określenie dwóch zasadniczych dla tej fazy rozumowań – określenia prawnego charakteru zgłaszanego problemu w ramach faktu inicjującego proces decyzyjny (argument systemowo-strukturalny) oraz jego doniosłości prowadzącej do uznania tego problemu jako wartego ochrony prawnej (argument systemowo-aksjologiczny).

Oba rodzaje reguł systemowych pełnią istotne role w ramach ustaleń walidacyjnych. Reguły systemowo-strukturalne przesądzą przede wszystkim o wyborze źródeł, na gruncie których budowana będzie normatywna podstawa decyzji, co w ramach porządku prawa stanowionego oznacza wybór oraz warunki zastosowania przepisów prawnych i, ewentualnie, zamieszczonych w nich generalnych klauzul odsyłających. Reguły systemowo-strukturalne przesądzą także o zastosowaniu quasi-inferencyjnego rozumowania *per analogiam legis*, polegającego na zapożyczeniu „gotowej” reguły zawartej w przepisie powiązanym systemowo (przy uświadomieniu szeregu ograniczeń dotyczących tych powiązań) z podstawą prawną aktualnego procesu decyzyjnego. Reguły systemowo-aksjologiczne natomiast umożliwiają inferencyjne „dotworzenie”, dla potrzeb aktualnego procesu decyzyjnego, wzoru zachowania *per analogiam iuris* (w oparciu o zasadę prawa).

⁹ Por. L. Leszczyński, *op. cit.*, s. 114.

Oba rodzaje reguł systemowych stają się następnie składnikiem procesu konstruowania normatywnej podstawy decyzji. Faza ta, składając się z kilku rodzajów rozumowań, generuje różne role reguł systemowych.

W toku klaryfikacji znaczeń wyrażeń normatywnych oraz w toku rekonstrukcji jednostkowych (bazowych) wzorów zachowania, w sytuacji gdy oba te rozumowania odwołują się do przepisów prawnych, reguły systemowo-strukturalne, ustępując pozycji reguł podstawowych regułom językowo-semantycznym i językowo-syntaktycznym, pełnią rolę reguł kontekstowych (ustalone znaczenia wyrażenia lub treść wzoru konfrontowane są z miejscem przepisu w systemie), natomiast reguły systemowo-aksjologiczne pełnią rolę uzupełniająco-korekcyjną (gdy efekt zastosowania powyższych reguł nie jest satysfakcjonujący).

Rola reguł systemowych rośnie natomiast w najważniejszym dla tej fazy toku budowy normatywnej podstawy decyzji, łączącej ustalone wcześniej pojedyncze (bazowe) wzory zachowania. Właśnie konieczność łączenia podstawowych (szczegółowych) i dopełniających (pochodzących z przepisów części ogólnych) wzorów zachowania, mających charakter materialnoprawny (kwalifikacyjny i konsekwencyjny), kompetencyjny i proceduralny, wymagających ponadto zestawienia z wzorami pochodzącymi z wcześniejszych decyzji stosowania prawa („precedensów”) oraz kryteriów otwartych (wskazanych przez generalne klauzule odsyłające), prowadzi do zastosowania tak powiązań wynikających z reguł systemowo-strukturalnych (które pełnią tu bezsprzecznie rolę reguł podstawowych wykładni), jak i odniesienia tych powiązań do aksjologii systemowej (pełniących rolę kontekstową). Ta ostatnia może przejść na pozycję roli podstawowej, jeśli elementem budowy normatywnej podstawy decyzji stają się zasady prawne (niezależnie od sposobu ich identyfikacji).

W toku konstrukcyjnego łączenia bazowych wzorów może dojść do dodatkowego wzmocnienia roli reguł systemowych wówczas, gdy stwierdzi się kolizję między tymi pojedynczymi wzorami.

Wykorzystanie relacji systemowych w roli reguł kolizyjnych realizuje dwie funkcje wiążące się z dwoma sposobami „likwidacji” kolizji na potrzeby aktualnego procesu decyzyjnego. Po pierwsze, może służyć wypracowaniu „kompromisu kolizyjnego” przez odpowiednie odnajdywanie i łączenie – możliwych do pogodzenia w strukturalnie i funkcjonalnie akceptowalnych proporcjach – różnych kolidujących ze sobą elementów poszczególnych wzorów zachowania w ramach łącznej rekonstrukcji podstawy decyzji, co odbywa się poprzez odpowiednie manewrowanie zakresami normowania i zakresami zastosowania tych kolidujących wzorów i polega na nieuwzględnieniu jakiegoś fragmentu jednego z kolidujących wzorów. Po drugie zaś, w sytuacji braku możliwości zastosowania powyższego zabiegu (gdy sprzeczność normatywna obejmuje całe zakresy zastosowania), może służyć jako podstawa waldacyjnej decyzji o odmowie zastosowania w danym procesie decyzyjnym (uwzględnienia w konstruowanej podstawie decyzji) jednego z kolidujących wzorów.

Oba sposoby usuwania kolizji, mimo że prowadzą do różnych rezultatów, wiążą się z zastosowaniem tych samych reguł systemowych, przywołanych ponadto w tej samej kolejności: najpierw reguł o charakterze strukturalnym, a następnie – aksjologicznym. Do argumentów systemowo-strukturalnych odwołują się trzy reguły kolizyjne: *lex posterior derogat legi priori*, *lex superior derogat legi inferiori* oraz *lex specialis derogat legi generali*. Najmocniejsza z tych reguł – reguła pierwszeństwa *lex specialis* przed *legi generali* – wykorzystuje w pierwszym rzędzie powiązania w ramach systematyki aktu normatywnego oraz powiązań gałęziowych, subgałęziowych i instytucjonalno-prawnych. Z kolei struktura pionowa systemu pozwala na odwołanie się do reguły pierwszeństwa *lex superior* przed *legi inferiori*. Obie powyższe reguły są odpowiednio uzupełniane przez zastosowanie reguły *lex posterior*.

Rozstrzyganie kolizji może się wiązać z udziałem reguł systemowo-aksjologicznych (dość rzadko jednak pojawiającym się w praktyce interpretacyjnej). Polega to na odwołaniu się, w celu ustalenia kompromisowych proporcji lub odmowy zastosowania jednej z kolidujących norm, do konstrukcji zasady prawa poprzez przyjęcie, że jedna z kolidujących norm jest zasadą prawa i z tego powodu należy jej przyznać pierwszeństwo zastosowania lub też, że pierwszeństwo takie należy przyznać jednej z kolidujących norm z powodu jej mocniejszego związku z jakąś zasadą prawa.

Wszystkie powyższe reguły kolizyjne o charakterze systemowym mają bezpośrednie zastosowanie w przypadku wykorzystania przepisów prawnych do rekonstrukcji wzorów zachowania oraz budowy normatywnej podstawy decyzji. Mogą jednak występować także w pewnym zakresie przy wykorzystaniu wcześniejszych decyzji sądowych (precedensów), nieposiadających jednak tak mocnego ugruntowania systemowego (co prowadzi do nieco innych rezultatów) oraz kryteriów otwartych (posiadających kontekst systemowy w postaci upoważnienia do zastosowania tego kryterium zawartego w ulokowanym w systemie regulacji przepisie prawnym).

Reguły systemowe odgrywają również istotną rolę w fazie redukcji decyzyjnej polegającej na skonkretyzowaniu treści zbudowanej normatywnej podstawy decyzji do treści decyzji stosowania prawa. Operacja ta, dokonywana w stosunku do podstaw kompetencyjnych, proceduralnych oraz materialnoprawnych, przy rozróżnieniu w ramach tych ostatnich podstaw kwalifikacyjnych oraz konsekwencyjnych, zakłada, że w każdej z nich istotą redukcji jest skonstruowanie decyzji mieszczącej się w zakresie normowania i zastosowania normatywnej podstawy decyzji (części normy prawnej powiązanej z ustalonym stanem faktycznym). I właśnie to mieszczanie się, określone w postaci „wynikania logicznego” decyzji z jej normatywnej podstawy, opiera się na relacji systemowo-strukturalnej, szczególnie w kontekście określenia zakresu normowania.

3.2. Powyżej wyróżnione role reguł systemowych urzeczywistniane są we wszystkich aspektach powiązań pomiędzy elementami systemu prawnego.

W zakresie ich struktury dotyczy to systematyki w ramach aktu normatywnego¹⁰, struktury poziomej kreującej podział gałęziowy i subgałęziowy oraz struktury pionowej, tworzącej zależności hierarchiczne. W zakresie spójności aksjologicznej systemu dotyczy to roli zasad prawa tworzących aksjologię wewnętrzną systemu.

Przegląd ról reguł systemowych w poszczególnych fazach i tokach wykładni prowadzi do istotnego wniosku, zmieniającego w pewnym sensie spotykany w literaturze kanon o decydującej roli reguł językowych w procesie wykładni. Ten ostatni jest bowiem adekwatny tylko wówczas, jeżeli pojęcie wykładni wiążemy z tokiem klaryfikacji wyrażen normatywnych oraz rekonstrukcją pojedynczych wzorów zachowania, np. z przepisów prawnych. Wówczas rzeczywiście reguły językowo-semantyczne i językowo-syntaktyczne odgrywają rolę reguł podstawowych w znaczeniu reguł wyjściowych (wykorzystanych jako pierwsze w kolejności) i reguł wpływających w stopniu decydującym (choć nie zawsze wyłącznym) na wynik tych zabiegów interpretacyjnych. W pozostałych fazach i tokach wykładni operatywnej, począwszy od fazy intuicji interpretacyjnych, przez fazę walidacyjną (wybór źródeł, zwłaszcza w postaci konkretnych przepisów prawnych czy też walidacyjne wykorzystanie inferencji), subfazę konstruowania normatywnej podstawy decyzji (z ewentualnym tokiem kolizyjnym w jej ramach), aż po fazę redukcji decyzyjnej, rolę podstawową odgrywają właśnie reguły systemowo-strukturalne. A jeśli w procesie wykładni operatywnej uczestniczą zasady prawa lub inferencje aksjologiczne (np. jako walidacyjny argument *per analogiam iuris* lub jako źródło aksjologii prawnej w procesie konstruowania podstawy decyzji), rolę podstawową uzyskują reguły systemowo-aksjologiczne.

Prowadzi to także do konstatacji, że wszędzie tam, gdzie w ramach wykładni operatywnej główną rolę odgrywają przepisy prawne (co wszak jest powszechne w porządku prawa stanowionego), to właśnie reguły systemowe, a szczególnie reguły systemowo-strukturalne, odgrywają rolę podstawową w znaczeniu tak kolejności zastosowania, jak i zakresu wpływu na rezultaty poszczególnych faz i toków wykładni, „oddając” tę rolę regułom językowym w ściśle określonych jej miejscach (choć i w takich sytuacjach reguły systemowe zachowują dla siebie rolę kontekstową, istotną przede wszystkim, gdy zrekonstruowane wzory pojedyncze będą się ze sobą łączyć).

Podstawowa rola reguł systemowo-strukturalnych jest wprawdzie uzupełniana w określonych sytuacjach interpretacyjnych przez reguły aksjologii otwartej (gdy wykorzystywane są w wykładni kryteria pozasystemowe), reguły funkcjonalne (przy wykorzystaniu w tej roli wcześniejszych decyzji stosowania prawa,

¹⁰ Por. załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. nr 44, poz. 310). Por. też: S. Wronkowska, M. Zieliński, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004 (szczególnie rozdział 4 i n.).

inferencji instrumentalnych lub norm zadaniowych) czy reguły celowościowe (przy wykorzystaniu norm programowych lub inferencji instrumentalnych), niemniej i w bardziej złożonych procesach interpretacyjnych reguły te nie tracą pozycji reguł podstawowych.

STRUKTURA POZIOMA SYSTEMU – RODZAJE UJĘĆ I PODZIAŁ GAŁĘZIOWY

4.1. Wracając do problematyki struktury poziomej systemu prawa i wiążąc kryteria tego podziału ze wspomnianymi wcześniej takimi podstawowymi wyróżnikami, jak metoda i przedmiot regulacji oraz rodzaj adresatów i kreowanych stosunków prawnych, należy również dostrzec kryteria dodatkowe.

Takim rodzajem podstawy podziału prawa jest kryterium terytorialnego zasięgu obowiązywania prawa, które współdziałając z wyodrębnieniem różnych podmiotów tworzących prawo, działających w różny sposób w ramach procesu prawodawczego, pozwala z jednej strony na rozróżnienie prawa państwowego (krajowego) i prawa międzynarodowego (uniwersalnego i regionalnego) czy ponadnarodowego (prawo Unii Europejskiej), natomiast z drugiej strony – na rozróżnienie prawa ogólnopaństwowego i prawa lokalnego (w strukturze tak federalnej, jak i unitarnej).

Pozostając przy zastosowaniu zasadniczych kryteriów, należy odnieść się do dwóch często występujących w literaturze podziałów prawa (systemu prawa), z których pierwszy jest niezależny od struktury gałęziowej, a drugi już z tą strukturą jest bezpośrednio związany.

Podział na prawo przedmiotowe i prawo podmiotowe¹¹ opiera się na zastosowaniu jednego z trzech kryteriów prowadzących nie tyle do uzasadnienia samego podziału, ile do zdefiniowania prawa podmiotowego w kontekście jego związku z prawem stanowionym. Pierwszym z nich jest kryterium interesu (prawem podmiotowym jest interes jednostki chroniony przez prawo przedmiotowe jako ogół norm obowiązujących), drugim – kryterium woli (prawem podmiotowym jest moc woli przyznana jednostce przez prawo przedmiotowe), natomiast trzecim – kryterium powinności wypełniania przez jednostkę funkcji społecznej. Rzecz jasna w ramach tego rozróżnienia pojawiają się, zwłaszcza współcześnie, różne koncepcje praw człowieka, z istotą których może być bezpośrednio związana kategoria praw podmiotowych. Podział ten o tyle nie zachodzi na wyróżniane podziały gałęziowe, że wszystkie rodzaje ujęcia istoty prawa podmiotowego mieszczą się w kategorii prawa przedmiotowego, jeśli to ostatnie rozumiane jest jako system obowiązujących norm prawnych.

¹¹ Szerzej o poszczególnych ujęciach por. G.L. Seidler, H. Groszyk, A. Pieniążek, *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2003, s. 175–177.

Związek z podziałami gałęziowymi ma z kolei inny z klasycznych podziałów prawa i systemu prawa – na prawo publiczne i prawo prywatne. Związek ten jest zresztą tak istotny, że rozróżnienie prawa publicznego i prywatnego pozwala na zaliczenie do nich, jako do nadrzędnej kategorii podziału, całych gałęzi lub ich części. Nie można jednak nie wspomnieć, że podział ten może wywoływać zaangażowanie ideologii, negujące wyodrębnienie prawa prywatnego.

Podział na prawo publiczne i prywatne wiąże się z wyróżnieniem kategorii interesu (prawem publicznym jest to, co dotyczy interesu państwa, a prywatnym – jednostki), kryterium podmiotu stosunków prawnych (w prawie publicznym przynajmniej jednym z podmiotów jest organ państwa lub prawem publicznym są stosunki oparte na nierównorzędności podmiotów), kryterium ochrony prawa (prawo publiczne wywołuje automatyczną reakcję państwa w przypadku przekroczenia jego norm) czy też kryterium typu wzoru zachowania (prawo publiczne obejmuje normy nakazujące i zakazujące, a prawo prywatne – normy regulujące czyny nienakazane i niezakazane)¹².

4.2. Powiązana z ostatnim z wyróżnionych wyżej podziałów prawa gałęziowa struktura systemu prawa, opierając się na wskazanych wcześniej kryteriach przedmiotu i metody normowania, rodzaju adresatów, typach stosunków prawnych oraz typach stosowania prawa, pozwala na wyróżnienie gałęzi podstawowych oraz – mówiąc najogólniej – gałęzi innych niż podstawowe.

Nie ma potrzeby w niniejszym opracowaniu precyzyjnego i dogłębnego eksplorowania podziału gałęziowego w odniesieniu do wszystkich części składowych systemu prawa. Wystarczy, jak się wydaje, powiedzieć, że do gałęzi podstawowych zalicza się prawo administracyjne, cywilne i karne oraz – i to z powodu zarówno wyodrębnienia przedmiotowego, jak i mocy prawnej jego norm – prawo konstytucyjne, zawierające zasadnicze normy poszczególnych gałęzi prawa. Najbardziej jednolite, a jednocześnie największe objętościowo, jest prawo karne, natomiast najszersze – właśnie prawo administracyjne. Uzyskuje ono status makrogałęzi, pozwalający na wyróżnienie (w oparciu o każdy z podniesionych wyżej kryteriów podziału) odrębnych subgałęzi. Dotyczy to również, chociaż w zdecydowanie węższym zakresie, prawa cywilnego, w ramach którego (jako rodzaju makrogałęzi) wyróżnić można np. prawo rodzinne i opiekuńcze, prawo handlowe, prawo ksiąg wieczystych itp.

Obok gałęzi podstawowych wyróżnia się też gałęzie mieszane, wyodrębnione przedmiotowo, ale wykorzystujące kilka metod regulacji (np. prawo pracy czy prawo rolne), wśród których odnaleźć można z łatwością „ślady administracyjnoprawne”.

Niezależnie od gałęzi o charakterze materialnoprawnym (regulujących określony rodzaj stosunków społecznych) w systemie znajdują się także gałęzie „pro-

¹² Szerzej o tych ujęciach podziału por. *ibidem*, s. 177–179.

ceduralne” (prawo formalne), regulujące sposób, w jaki realizowane i stosowane są przepisy prawa materialnego. W jego skład mogą wchodzić regulacje ustrojowe i kompetencyjne. Gałęzie proceduralne mogą obejmować jedną z gałęzi podstawowych lub jej części (prawo postępowania administracyjnego i ordynacja podatkowa, prawo postępowania karnego i prawo o postępowaniu w sprawach o wykroczenia), ale mogą też obejmować postępowania w ramach stosowania prawa w różnych gałęziach (prawo postępowania cywilnego odnoszące się również np. do postępowania w sprawach prawa pracy).

Każdy podział czy zwłaszcza klasyfikacja gałęzi i subgałęzi styka się z niezmierznie trudnym zagadnieniem granic pomiędzy tymi jednostkami podziału systemu. Nie tylko dlatego, że nie są one co do zasady ustanowione przez prawodawcę, ale i dlatego, że są one płynne, pozostając wrażliwymi na zmiany w społecznym otoczeniu prawa.

PRAWO ADMINISTRACYJNE W STRUKTURZE POZIOMEJ SYSTEMU

5.1. Wyodrębnienie prawa administracyjnego opiera się przede wszystkim na jego przedmiocie i metodzie regulacji oraz na fakcie skierowania jego norm do organów administracyjnych państwa¹³. Prawo to reguluje zakres władztwa administracyjnego państwa i jego organów w zakresie administrowania życiem społecznym i zasobami materialnymi na terytorium określonego państwa, co powoduje przedmiotową bliskość przedmiotu prawa administracyjnego ze sferą polityki. Podstawową metodą regulacji jest formułowanie norm nakazujących, skierowanych bądź do organów administracyjnych (co wiąże się z przyznaniem kompetencji), bądź do osób podlegających władzy tych organów. Metodą uzupełniającą jest przyznanie i określenie zakresu i warunków skorzystania z uprawnień (np. w ramach pomocy społecznej). Różnice w odniesieniu do przedmiotu i metody regulacji powodują wyodrębnienie subgałęzi tego prawa, z których chyba najmocniejszą podstawę ma prawo podatkowe, należące zresztą do bardziej ogólnej subgałęzi prawa finansowego.

Prawo administracyjne stosowane jest przede wszystkim w wyodrębnionym proceduralnie i decyzyjnie typie nazywanym właśnie typem administracyjnym, korzystając także z typu kierowniczego (w przypadku wykorzystania jego norm przez „kierownika” do kierowania daną jednostką organizacyjną lub sferą rzeczywistości¹⁴) i mediacyjnego (efektem czego jest np. ugoda administracyjna i inne formy uzgadniania w ramach tego prawa¹⁵). W zakresie sądowej kontroli

¹³ Szerzej o cechach tej gałęzi prawa zob. J. Starościk, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1967, s. 9–29; E. Ura, E. Ura, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1999, s. 25 i n.

¹⁴ Por. W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *op. cit.*, s. 411–414.

¹⁵ Por. Z. Kmiecik, *Mediacja i concyliacja w prawie administracyjnym*, Kraków 2001, *passim*; J. Harczuk, *Uzgadnianie w stosowaniu krajowego prawa publicznego*, Lublin 2009 (niepublikowana praca doktorska), *passim*.

administracji prawo to stosowane jest w typie sądowym, zachowującym pewne odrębności (np. brak samodzielnie prowadzonego postępowania dowodowego czy zasadniczo kasacyjny charakter kontroli) w stosunku do klasycznego typu sądowego, zwłaszcza w wersji postępowania cywilnego, na którym w dużej mierze się opiera¹⁶.

Makrogałęziowy charakter prawa administracyjnego, wynikający m.in. z szerokości zakresu przedmiotowego jego regulacji, pozwala na wyróżnienie niemal niezliczonych (w rozwiniętej precyzji podziału) i ulokowanych „piętrowo” subgałęzi tego prawa. Obejmują one różny przedmiot normowania, niejednokrotnie o zdecydowanie odrębnym charakterze (np. prawo podatkowe, stosowanie którego opiera się na odrębnej regulacji proceduralnej, oraz, stosowane w oparciu o k.p.a., prawo budowlane czy prawo pomocy społecznej i prawo o świadczeniach rodzinnych). Różnice w sposobach formułowania wypowiedzi normatywnych w przepisach tych gałęzi, precyzji językowej i juralności przyjmowanych znaczeń formułowanych wyrażań normatywnych, różne relacje między obowiązkami i uprawnieniami (i to zarówno organu, jak i strony), różna styczność działania organów administracyjnych z założeniami politycznymi odnośnie do organizacji życia zbiorowego, charakterystyczna relacja pomiędzy działalnością prawodawczą na poziomie prawa miejscowego oraz konkretnymi decyzjami wydawanymi na jego podstawie (widoczna np. w przypadku prawa zagospodarowania przestrzennego czy gospodarki nieruchomościami) itp. rzutują na wielowymiarowość tego prawa mimo dość jednorodnego trzonu przedmiotowego prawa administracyjnego.

5.2. Odrębności powyższe mają swój skutek w odniesieniu do szczególnych właściwości procesu stosowania prawa administracyjnego oraz wykładni prawa administracyjnego, zwłaszcza dokonywanej w perspektywie operatywnej procesu stosowania prawa.

W zakresie odrębności procesów stosowania prawa administracyjnego należy stwierdzić fakt, iż odbywają się one w dwóch zasadniczych typach (typ administracyjny i typ sądowy), wykazując także pewne cechy typu kierowniczego (podejmowanie decyzji w zakresie kierowania daną jednostką organizacyjną lub sferą rzeczywistości) i mediacyjnego (w kontekście np. budowania tzw. ugody administracyjnej czy postępowania mediacyjnego). Podstawowe różnice we właściwościach poszczególnych typów uwiadcniają się w: rodzajach podmiotów podejmujących decyzję, ich usytuowaniu, charakterze kompetencji do podejmowania decyzji, sposobie inicjowania procesu decyzyjnego (różne proporcje między wszczęciem z urzędu i na wniosek), miejscach sporu w procesie decyzyjnym (sytuacja sporu a nieustalenia), pozycji polityki stosowania prawa w procesie de-

¹⁶ Por. zwłaszcza generalne odesłanie do kodeksu postępowania cywilnego w art. 59 ustawy z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz.U. nr 74, poz. 368 ze zm.).

czyjnym, rodzajach decyzji (treść i forma) czy sposobach kontroli podejmowanej decyzji¹⁷.

Do najważniejszych odrębności wykładni prawa administracyjnego¹⁸ należą natomiast: dominująca pozycja przepisów prawnych jako nośnika prawa administracyjnego, brak odwołania się do wcześniejszych decyzji administracyjnych (przy obecności orzeczeń sądów administracyjnych) oraz mniejsza rola kryteriów otwartych w ustalaniu źródeł rekonstrukcji norm. W ramach wykorzystania przepisów prawnych zwraca uwagę dominująca pozycja przepisów prawa krajowego (z ostrożnym, chociaż wzmacniającym się, wchodzeniem regulacji międzynarodowych i unijnych), a w ich ramach – przepisów lokalnych (w tym prawa miejscowego) oraz przepisów wewnętrznie obowiązujących. Zmniejsza się zarazem rola pośrednich zastosowań przepisów prawnych, co oznacza szczególną ostrożność zastosowania tak *analogii legis*, jak i wszystkich inferencji (w tym *per analogiam iuris*) z argumentacją *a fortiori* na czele. Konstruowanie normatywnej podstawy decyzji administracyjnej nie zmienia zasadniczo sposobu ustalania znaczeń wyrażen normatywnych (z zaznaczeniem jednak pewnej odrębności języka prawa administracyjnego), przy zauważeniu istotnych odrębności przy rekonstrukcji pojedynczych bazowych wzorów zachowania (głównie z powodu znacznego rozczłonkowania poszczególnych części przepisów). Rozszerza się zakres wykorzystania reguł systemowo-strukturalnych (m.in. z powodu szerokości regulacji i odrębności przedmiotowych) oraz wzmacnia się udział reguł celowościowych i funkcjonalnych (wiążący się z realizacją określonej polityki administracyjnoprawnej oraz zasadą efektywności działania administracji). Z kolei udział reguł aksjologicznych, i to zarówno w ramach aksjologii systemowej, jak i otwartej, naznaczony jest określoną ingerencją aksjologii politycznej, m.in. z powodu przedmiotowego zbliżenia tej gałęzi prawa do sfery wykonawczej władzy państwowej.

5.3. Niezależnie od wewnętrznych cech prawa administracyjnego jako odrębnej, chociaż złożonej, makrogałęzi prawa, niezmiernie istotne są relacje tego prawa z innymi gałęziami. Także one są wielowymiarowe, a wynikają w dużej mierze z rozległości przedmiotowej tego prawa.

Podstawą tych relacji jest przynależność materialnego prawa administracyjnego do prawa publicznego oraz regulacja aktywności administracji publicznej na różnych, objętych tym prawem, polach. Powoduje to mocne i głębokie związki z prawem konstytucyjnym, regulującym ustroj, a niejednokrotnie też podstawowe

¹⁷ Por. A. Korybski, L. Leszczyński, *Stanowienie i stosowanie prawa. Elementy teorii*, Warszawa 2015, s. 115–133.

¹⁸ Szerzej o tych właściwościach por. L. Leszczyński, B. Wojciechowski, M. Zirk-Sadowski, *Wykładnia w prawie administracyjnym*, [w:] *System prawa administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. 4, Warszawa 2015, szczególnie s. 131–398.

składniki struktury, kompetencji i funkcji organów administracji centralnej, lokalnej czy samorządowej.

Relacje do prawa karnego, oparte na przynależności obu gałęzi do prawa publicznego oraz ich odrębności przedmiotowej, urzeczywistniają się m.in. w takich aspektach, jak cechy sankcji karnej i administracyjnej czy rodzaj dominującej modalności normatywnej. Relację prawa administracyjnego do prawa cywilnego charakteryzuje odrębność przedmiotowa, wiążąca się z przynależnością prawa cywilnego do prawa prywatnego oraz z faktem, iż podstawową kategorią prawa prywatnego jest uprawnienie (prawo podmiotowe).

Prawo administracyjne wchodzi też w głębokie relacje z gałęziami mieszanymi (np. z prawem pracy czy prawem rolnym) tam, gdzie ujawnia się w nich wymiar publicznoprawny. Z kolei poszczególne subgałęzie prawa administracyjnego wchodzi w relacje (niekiedy kolizyjne) z subgałęziami innych gałęzi, jak to ma miejsce w przypadku publicznego prawa gospodarczego i prawa handlowego czy „prawa socjalnego” i prawa zabezpieczenia społecznego.

Wchodzenie w różnorodne relacje dotyczy również procedury administracyjnej, która aktualnie stanowi wyodrębnioną (mimo że, rzecz jasna, korzysta z wcześniej ukształtowanych procedur w zakresie zaadaptowania uniwersalnych instytucji procesowych) regulację tak ogólną (k.p.a.), jak i szczególną (o.p.), odnoszącą się do określenia zasad i norm administracyjnego typu podejmowania decyzji stosowania prawa. Związki te są jeszcze mocniejsze w przypadku procedury regulującej sądową kontrolę administracji, która do 2004 r. wprost odwoływała się generalnie do regulacji procedury cywilnej, a obecnie, opierając się na odrębnej ustawie (p.p.s.a.¹⁹), do k.p.c. odsyła jedynie wpadkowo (np. art. 106 § 5 p.p.s.a.).

UWAGI KOŃCOWE

Zaprezentowane wyżej teoretycznoprawne ujęcie problematyki systemu prawa akcentuje kilka podstawowych zależności, z których zwłaszcza dwie zasługują na uwagę w podsumowaniu.

Pierwszą z nich jest szczególna pozycja systemowości prawa i konstrukcji systemu jako kategorii prawnej w odniesieniu do porządku prawa stanowionego. Niezależnie bowiem od pozytywistycznej proveniencji tej kategorii, systemowość wpływa w sposób istotny na wszystkie rozumowania prawnicze, na proces wykładni operatywnej oraz cały proces stosowania prawa, nie ograniczając się do (istotnego, rzecz jasna) wpływu cech strukturalnych systemowości, lecz wiążąc zależności systemowe z kontekstem językowym, funkcjonalnym i aksjologicznym.

¹⁹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. nr 153, poz. 1270 ze zm.).

nym, w istocie prowadząc do mocnego „uwikłania” systemowości prawa w kontekst jego społecznego otoczenia.

Zależność druga, leżąca na pograniczu perspektywy teoretycznoprawnej i dogmatycznoprawnej, wynika ze szczególnej pozycji prawa administracyjnego tak w strukturze pionowej, jak i – co jest szczególnie istotne – w strukturze poziomej systemu prawa. Prawo to, będące rodzajem makrogałęzi, nieporównanie szerszej przedmiotowo od jakiegokolwiek innej gałęzi prawa oraz nieporównanie bardziej zróżnicowanej wewnętrznie, wchodzi w różnorodne relacje z innymi gałęziami prawa, zwłaszcza z tymi, które zawierają jakieś elementy prawa publicznego. W ramach struktury gałęziowej natomiast relacje z prawem konstytucyjnym, jako prawem w dużej części zbliżonym przedmiotem i metodą regulacji, nie mogą nie być potraktowane jako relacje najważniejsze.

BIBLIOGRAFIA

- Austin J., *The Province of Jurisprudence Determined and Uses of the Study of Jurisprudence*, New York 1965.
- Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998.
- Dybowski M., *Ronalda Dworkina koncepcja zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, nr 3.
- Grabowski A., *Inkluzyjny pozytywizm prawniczy (uwagi do aktualnej dyskusji)*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 11.
- Harczuk J., *Uzgadnianie w stosowaniu krajowego prawa publicznego*, Lublin 2009 (niepublikowana praca doktorska).
- Hart H.L.A., *The Concept of Law*, London 1965.
- Kmiecik Z., *Mediacja i concyliacja w prawie administracyjnym*, Kraków 2001.
- Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012.
- Korybski A., Leszczyński L., *Stanowienie i stosowanie prawa. Elementy teorii*, Warszawa 2015.
- Lang W., Wróblewski J., Zawadzki S., *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1979.
- Leszczyński L., *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2000.
- Leszczyński L., Wojciechowski B., Zirk-Sadowski M., *Wykłady w prawie administracyjnym*, [w:] *System prawa administracyjnego*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, t. 4, Warszawa 2015.
- Maroń G., *Zasady prawa. Pojmowanie i typologie a rola w wykładni prawa i orzecznictwie konstytucyjnym*, Poznań 2011.
- Seidler G.L., Groszyk H., Pieniążek A., *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin 2003.
- Starościak J., *Prawo administracyjne*, Warszawa 1967.
- System prawa a porządek prawny*, red. O. Bogucki, S. Czepita, Szczecin 2008.
- Ura E., Ura E., *Prawo administracyjne*, Warszawa 1999.
- Ustawa z dnia 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz.U. nr 74, poz. 368 ze zm.).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. nr 153, poz. 1270 ze zm.).
- Wronkowska S., Zieliński M., *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004.
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997.

Wróblewski J., *Prawo obowiązujące a „ogólne zasady prawa”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Seria I” 1965, z. 42.

Załącznik do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. nr 44, poz. 310).

Ziemiński Z., *Teoria prawa*, Warszawa–Poznań 1978.

SUMMARY

Paper's aim deals with defining the role of the category of the system both in the essence of the law and in its implementation and interpretation. The course of deliberations starts with the notion of the legal system, being followed by the analysis of basic dimensions of the systemic analysis of law (systematization of the normative acts as well as vertical and horizontal structure of law) and of the role of the systemic (both structural and axiological) rules of the legal interpretation conducted in the process of the application of law. The results of these considerations are then confronted with the various divisions of the legal system, taking especially the position of the administrative law into account.

Keywords: legal system; systemic rules of the interpretation of law; divisions of the legal system

STRESZCZENIE

Opracowanie ma na celu określenie roli kategorii systemu w postrzeganiu istoty prawa oraz jego wykładni i stosowaniu. Stąd, po zasygnalizowaniu kwestii pojęciowo-konstrukcyjnych, przedmiotem analiz stały się podstawowe wymiary systemowości prawa (systematyka aktu normatywnego oraz struktura pionowa i pozioma systemu), które pozwalają na dostrzeżenie roli reguł systemowych w wykładni prawa dokonywanej w procesie decyzyjnym stosowania prawa. Ustalenia co do powyższych zagadnień zostały następnie skonfrontowane z przedmiotowymi podziałami systemu prawa, ze szczególnym uwzględnieniem w jego ramach pozycji prawa administracyjnego.

Słowa kluczowe: system prawa; systemowe reguły wykładni; podziały systemu prawa

